

В. Куценко

НОВА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Сучасний стан світової спільноти змусив багатьох науковців та активістів громадських організацій все більше схилитися до соціально орієнтованої економічної системи, відродження історично життєдайних морально-етичних цінностей господарювання, щоб економічна наука і практика стали животворною складовою формування сталого (життєдайного, довговічного) розвитку суспільства.

Сьогодні все більше вітчизняних учених розуміють актуальність та перспективність соціального підприємництва, заснованого на морально-етичних засадах економічної науки і господарювання: Г. В. Задорожний, О. Г. Задорожна, А. А. Покотілов, О. Романенко, О. М. Ткачук, П. Н. Шихирев, О. Мороз, Г. Пилипенко, Д. Фіонік, Л. Патрікац та багато інших. Закордонні вчені також приходять до аналогічних висновків: Г. Каме, Р. С. Чака, Р. Штейнер, Дж. Девідсон, М. Снайдер, Т. Хеффнер, Е. Трублад, Е. Кузени, К. Waaijman, Л. Дж. Джонс, Д. Ікеда, А. Печчеї, В. Джеймс, Р. Отто, Л. Е. Шмидт, С. Ріма та інші [1–9].

Отже, **мета роботи** – розробити основи нової морально-етичної економічної науки, яка б сприяла добрій життєдіяльності усіх.

Історичний досвід нашого трудолюбивого мирного народу показує, що з метою запобігання кризам і депресіям не слід осуджувати, судитися, боротися і воювати з конкурентами, субпідрядниками, владою – тобто ні з ким, а слідкувати за своєю моральною поведінкою, бо вихід один – усвідомлення ганебності негативних вчинків, виправлення, докорінна зміна свого образу життєдіяльності на засадах морально-етичної культури.

Для кожного з нас, особливо економістів, це шлях до служіння Людям та довкіллю, до безкризового сталого розвитку, про який плачуть вчені та бізнесмени усього світу.

Витоками моральних ідей та способів господарювання, як єдиного цілого, є високодуховна нечувана у світі Трипільська культура наших пращурів, які поширили цю морально-етичну культуру по всьому світові, у тому числі на Грецію, яка перейняла нашу культуру, а її давньогрецькі філософи Ксенофонт і Аристотель заснували класичну («первинну, правильну») економічну теорію.

Отже, сутність економічної науки витікає з визначення понять двох слів – наука та економіка (поєднання Слова та діла): наука – вчення, Слово; економіка – від дав.-грец. *ойкос* – дім (родина, сім'я), *номос* – закон.

Тобто, економічна наука, яка є основою економічної діяльності (економіки), – це вчення про закон, правило побудови трудового колективу як однієї сім'ї на засадах морально-етичної культури життєдіяльності та господарювання задля радості життя усіх.

Економіка – це трудова діяльність господаря (за даром інтуїції, совісті) зі створення й ефективного керування сім'єю, трудовим колективом як однією родиною заради щастя ближніх і радості життєдіяльності.

Таким чином, економіст – це господар, домобудівний (сімейно будівничий), правильно та результативно керуючий сім'єю, трудовим колективом на благо ближніх. Соціальна відповідальність на основі такої економічної теорії (задля радості життя усіх) є запорукою сталого розвитку підприємства та суспільства.

Що ж для цього треба зробити? Заходи з відродження моральності та формування сталого розвитку за новою економічною наукою соціальної відповідальності такі:

1. Підготувати та прийняти Закон України «Про морально-етичну просвіту України», у якому зазначити:

а) приклади: нечуваного у світі на той час духовного і як наслідок матеріального розвитку наших пращурів за доби Трипільської культури – першої нашої країни під назвою Аратта (з індоєвропейської «союз Неба та Землі»); «Золотого віку розвитку християнства Київської Русі», коли духовно-моральна влада слугувала народу, і країна досягала довготривалого розвитку та процвітання;

б) починаючи з Дніпропетровської області, ввести основи морально-етичної просвітницької діяльності в дошкільній, шкільній, вищій освіті, суспільстві, науці, медицині, мистецтві, літературі, ЗМІ тощо;

в) просвіта рідною українською мовою.

2. Втілення в життя об'єктивного морально-етичного розвитку людства, у тому числі в економіці – концепцію сталого розвитку суспільства (рис. 1).

Уся діяльність, результативність та успішність соціального підприємництва залежать, перш за все, від кінцевої мети, яку обрав і сповідує трудовий колектив, – від призначення суб'єкта господарювання (філософії, напряму руху на основі вічних цінностей життєдіяльності), тобто служіння людям, яке

досягається виключно на основі розвитку морально-етичної культури працівників. Це гуманне призначення визначає правильні принципи, методи керування, завдання виробництва та реалізації продукції, а державна влада має сприяти цьому.

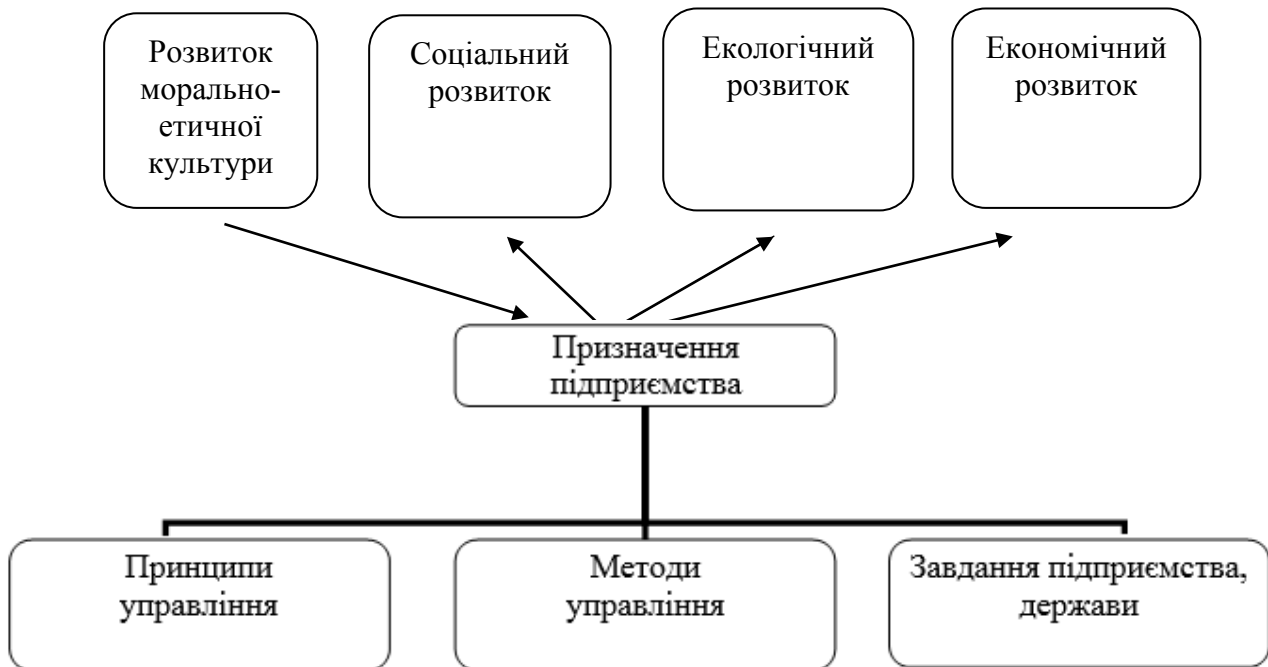


Рис. 1. Елементи концепції формування сталого розвитку підприємства та суспільства

Наслідком морально-етичного призначення соціального підприємства буде соціальний, екологічний та економічний його розвиток. Морально-етична філософія господарювання є основою формування організаційної культури та всебічного розвитку господарської діяльності підприємства, адже його призначення – гармонійний стан розвитку оточуючого суспільства та довкілля, а служіння – членам трудового колективу організації та споживачам і мешканцям оточуючої громади. Отже, це чітко виражена соціальна причина існування підприємства. Вона є визначальним рішенням, що приймається керівництвом організації, яка і забезпечує перспективи сталого розвитку підприємства та оточуючого суспільства. Це філософія господарювання на основі морально-етичних цінностей, яка забезпечує розвиток животворної економічної науки на користь усьому українському народові та світовій спільноті.

Сутність морально-етичного універсуму нації, як складової Всесвіту, – універсології (науки про об’єктивний закон розвитку Всесвіту) – в єдності

Особистості й суспільства, індивідуального та спільного. Отже, наше покликання (економістів) – це Слово правильне, Істинне, яке надихається Зверху морально-культурній особистості: творити благо ближнім, наслідком чого буде і належний економічний ефект для подальшого соціально-економічного розвитку.

Тож, стабільний (безкризовий, довговічний) соціально-економічний та екологічний розвиток господарювання і суспільства досягається виключно на основі морально-етичної культури домострою, соціально-орієнтованої економічної системи, як життєздатної складової суспільства, яка постійно розвивається, безперервно оновлюючись до більш досконалої життєздатної системи. Такий об'єктивний природний розвиток соціально-орієнтованої (морально-етичної) економіки забезпечується втіленням у життя наступних ключових її принципів:

1. Моральність – вірність історичним морально-етичним цінностям життєдіяльності та господарювання нашого народу. Наша повага до ближнього, наслідком якої є мир (спокій) в душах наших, сім'ях, трудових колективах і суспільстві, – основа успіху творчої життєдіяльності, радості життя та благополуччя (покращення якості та рівня життя). Але ніхто й ніколи не мав ні любові, ні миру сам по собі, без пробудження совісті та культурного розвитку, чому і сприяла існуюча ситуація на планетарному рівні. І тепер здійснилося: скінчилися омана, аморальність, що хибно впливали на економічну науку та бізнес; і настав час миру та Істини життєдіяльності, економічної науки для радості життя усіх. Життя тільки починається. Повага і співчуття до ближніх своїх (працівників, споживачів, покупців, партнерів, споріднених підприємств, влади, громадських організацій) будуть сприяти радості життєдіяльності трудового колективу та суспільства (не за рахунок ближніх і не на шкоду їм!); морально-етична поведінка членів трудового колективу передбачає їхню морально-етичну єдність.

2. Терпіння усіх негараздів (випробувань), бо вони тимчасові і сприяють подальшому нашому вдосконаленню через урозуміння їх сутності та причин виникнення.

3. Законотриманість – дотримання об'єктивних законів розвитку людства та природи.

4. Гуманізм (людяність) – передбачає найвищою цінністю суспільства та соціально-економічної системи морально-етичну Людину. Благодійність (за істинною потребою знедолених трудящих).

5. Відповідальність керівництва перед трудовим колективом, суспільством; турбота про людей як початок сталого розвитку суспільства та підприємства. Провідним напрямом соціально-економічного розвитку підприємництва є його стабільна економічна безпека, що має досягатися за рахунок соціальної відповідальності, підґрунтям якої є морально-етична культура господарювання. Особистісні інтереси не повинні превалювати над інтересами забезпечення довгострокового благополуччя суспільства.

6. Взаємна соціальна відповідальність особистості, трудового колективу, суспільства, у тому числі влади. Влада на всіх рівнях – для народу. Патріотизм культурного споживача – купувати переважно продукцію вітчизняного виробника, що історично притаманно нашому народові. Помірність, безпристрасність в бажанні матеріальних благ як особистості, так і трудового колективу та держави.

7. Соціальна справедливість – рівні обов'язки та права особистості, трудового колективу і суспільства. Справедливість і чесність у розподілі доходу. Культурний підприємець-патріот повинен піклуватися про добробут своїх співгромадян, надаючи їм робочі місця та справедливу плату за працю. Заробітна платня – це винагорода за чесний сумлінний труд, його кількість та якість. Але ріст продуктивності праці має дещо випереджати ріст заробітної плати, а ріст цін – відставати від росту доходів населення. Гроші мають бути зароблені чесним сумлінним трудом.

8. Добросовісність господарювання. Щирість взаємостосунків з соціальними партнерами. Золоте правило моралі: «Поступай з іншими так, як хочеш, щоб поступали з тобою». Добросусідські, доброзичливі стосунки на засадах довіри та взаєморозуміння. Доброчесність членів трудового колективу, внутрішній контроль моральності в господарюванні. Неприпустимість корупції (з давньогрец. «розрухи душі»).

9. Неприпустимість конкурентної боротьби та ворожнечі між суб'єктами господарювання. Взаємодія між спорідненими підприємствами – партнерами у спільному русі на благо суспільства на засадах мирного співіснування і співпраці.

10. Формування трудових стосунків між людьми, заснованими на соціокультурній, історичній спадщині нашого народу. Визначальною – соціальною – метою підприємства є створення гармонійних стосунків між членами трудового колективу на засадах всебічного розвитку морально-етичної культури життєдіяльності, від якої залежить соціальний, екологічний та економічний розвиток підприємства і його територіальної спільноти [4].

11. Органічне поєднання соціокультурного, екологічного й економічного розвитку задля формування сталого розвитку суспільства та трудового колективу. Екологічно безпечне виробництво. Культурний підприємець не повинен створювати виробництва, що завдають екологічної шкоди країні; випускати товари та надавати послуги, що завдають шкоди фізичному і душевному здоров'ю людини.

12. Самофінансування. Переважна орієнтація на свої, зароблені чесним трудом кошти.

13. Самодостатність, самовдоволеність – бути задоволеним тим, що маєш: ресурсами, результатами діяльності (навіть інколи невтішними, які допускаються для подальшого нашого удосконалення після з'ясування причини погіршень господарської діяльності).

14. Прозорість соціокультурної, економічної, екологічної діяльності, майнових відносин (без комерційних таємниць), поширення передового досвіду та соціальна звітність.

15. Популяризація, поступове виробництво і реалізація доброякісної продукції (послуг) – корисної, безпечної та натуральної, тобто життєдайної продукції для забезпечення фізичного та душевного здоров'я людей. Український соціальний (культурний) підприємець покликаний любити свою країну та своїх співгромадян і піклується про їхнє благополуччя, надаючи їм доброякісні продукти та послуги за доступними цінами (особливо нижчому класу споживачів за доходами), що і забезпечить необхідний сталий попит та господарський успіх.

16. Експорт доцільний за умови, що практично задоволені потреби національних споживачів у даній продукції.

17. Імпорт відбувається за умови неможливості чи недостатнього виготовлення продукції в Україні. Але як це можливо, володіючи величезними природними дарами, науково-технічним потенціалом; що не здатне виробляти сьогодні чи завтра вітчизняне сільське господарство чи промисловість? Для

цього маємо головне: слово правди, морально-матеріальні багатства (душевні працьовиті люди, найродючіша в світі земля, надра, вода тощо). Співпраця, перш за все, з соціальними партнерами з братніх слов'янських народів.

Ключові методи керування соціальним підприємством – культурно-просвітний, соціально-психологічний, інтуїтивний – з метою виховання працівників своїм власним прикладом в напрямку дотримання морально-етичної культури життєдіяльності та господарювання, соціальної відповідальності та виконання службових обов'язків.

Завдання соціального підприємства, що виконує волю народу, – забезпечити соціальну відповідальність перед людьми. Це взаємна відповідальність особистості та трудового колективу. Передусім, це обов'язок нести повну відповідальність трудящої людини перед оточуючими її людьми, з якими вона вступає у соціально-трудова стосунки, та довіряючим. Одночасно – це перспективна та ретроспективна відповідальність, тобто перед майбутніми нашими поколіннями (дітьми, молоддю) та перед тими, хто увійшов уже до вічності.

Отже, мета соціальної відповідальності трудящих – покращення доброякісності життя суспільства (перш за все, локальних і національних споживачів).

До соціокультурних факторів, що впливають на ефективність господарської діяльності, належать [4]:

- морально-етичний рівень кадрів як основа їхньої професійності;
- характер суспільного та державного устрою країни – соціально-орієнтований;
- постійне психологічне (культурно-моральне, душевне) виховання трудящих;
- моральне та матеріальне стимулювання соціально-відповідальної праці;
- безпечні, належні умови праці та життя працівників з їхніми родинами.

Соціальний ефект підприємства – довіра трудового колективу до керівництва, наслідком якої є покращення доброякісності життя трудящих, зростання та вирівнювання економічного ефекту.

Довіра до продукції і підприємства буде проявлятися також у таких сегментах населення: споживачі та мешканці території функціонування підприємства.

Оцінку рівня соціальної відповідальності підприємства доречно здійснювати за такими її основними складовими [4]:

- 1) культурна (морально-етична) – перед своєю совістю та оточуючими;
- 2) суспільна (соціальна) – перед споживачами, мешканцями території функціонування підприємства, трудовим колективом суб'єкта господарювання;
- 3) екологічна – перед довкіллям;
- 4) економічна – перш за все, перед місцевими та національними покупцями, локальними мешканцями, трудовим колективом, державою, соціальними партнерами.

Звісно, значущість складових соціальної відповідальності підприємства є різною. Визначальною є соціокультурна компонента соціальної відповідальності підприємства (60 %), яка представлена культурною, суспільною й екологічною складовими, наслідками якої буде економічна відповідальність підприємства перед суспільством, трудовим колективом (40 %) та його економічна ефективність. При цьому морально-етична складова соціокультурної відповідальності членів трудового колективу є домінуючою серед усіх інших (30 %) [4].

У ході дослідження розкрито сутність нової економічної теорії соціальної відповідальності як основи сталого розвитку. Щоб запобігти подальшим кризовим явищам в суспільстві, слід відродити морально-етичну культуру життєдіяльності та господарювання особистості (перш за все, ученого, підприємця, можновладця), обравши правильний напрям руху розвитку – призначення господарської діяльності, тобто служіння суспільству заради найкращого задоволення фізіологічної нужди та життєво необхідних потреб людей. На основі цієї благої філософії домострою визначаються вірні принципи, методи керування суб'єктами господарської діяльності, завдання влади та трудових колективів підприємств.

Дослідження показали, що успішна реалізація ключових напрямів соціальної економіки можлива лише за умови становлення та розвитку морально-етичної особистості кожного з нас, що є найвищою цінністю суспільства. Адже визначальним напрямом розвитку соціально-орієнтованої економічної системи є відродження морально-етичної культури життєдіяльності та господарювання членів трудового колективу і суспільства.

Необхідному економічному ефекту підприємства буде сприяти соціальний ефект, коли попит (першочергово, місцевих споживачів) поступово досягає рівня потреб. За такої умови поступово зростають: постійна група споживачів; ефективність соціальної відповідальності підприємства; доходи, прибуток

і рентабельність продукції (переважно на території функціонування підприємства); культурно-професійний ріст працівників, оплата праці та добробут їхніх родин [4]. Створюються умови для добровільного довічного працевлаштування працівників на засадах наставництва, передачі позитивного досвіду нужденним.

Перспективам подальших наукових розробок з нової економічної теорії соціальної відповідальності у напрямку відродження і розвитку морально-етичної культури життєдіяльності та господарювання особистості, трудових колективів і суспільства немає меж.

Список використаних джерел

1. Задорожна О. Г. Від економіки до господарства: основні методологічні засади антикризового парадигмального переходу до формату постнекласичної економічної науки. *Глобальні та національні проблеми економіки. Економічна теорія та історія економічної думки*. Миколаївський нац. ун-т ім. В.О. Сухомлинського. Вип. 22. 2018. С. 11–16.
2. Задорожний Г. В. Человекоспасительная функция хозяйствоведческой науки. Харьков – Солоницевка. 2012. 180 с.
3. Компанієць В. В., Полякова О. М. Моральні основи економіки та підприємницької діяльності. Харків. 2011. URL: <https://studfiles.net/preview/2914964/>.
4. Куценко В. Й. Напрями розвитку соціально-орієнтованої економіки України / Управління розвитком суб'єктів підприємництва: механізми, реалії, перспективи : колект. монографія / за заг. ред. Т. В. Гринько. – Дніпро: Біла К.О., 2018. – 444 с. – С. 220–229.
5. Романенко О. Духовно-моральні виміри економічного життя сучасного суспільства. 2016. URL: <https://r500.ua/duhovno-moralni-vimiri-ekonomichnog/>.
6. Kame, G. & Tshaka, R.S., 2015, 'Morality and spirituality: The missing link for economic development in the 21st century', *HTS Theologiese Studies/ Theological Studies* 71(3), Art. #2818, 6 pages. <http://dx.doi.org/10.4102/hts.v71i3.2818>.
7. Steiner, R., 1986, *The principle of spiritual economy*, Rudolph Steiner Press, London. http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_nlinks&ref=875259&pid=S0259-9422201500010009000037&lng=en_
8. Teilhard de Chardin, P. *Le phénomène humain* / P. Teilhard de Chardin // tome I: Paris: Les Éditions du Seuil, 1956, 348 pp.
9. Waaijman, K., 2002, *Spirituality: Forms, foundations, methods*, Peters, Leuven. http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_nlinks&ref=875266&pid=S0259-9422201500010009000037&lng=en_